

ALMOVISTIANA

Meddelande från Almqvistsällskapet # 31 2007

ANDERS BURMAN: DE TRE KOLONNERNÄ, SIDAN 3

OLOF HOLM: I ALMOVISTS SÄLLSKAP, DE FÖRSTA 25 ÅREN 1981-2006, SIDAN 10

RÖSTER OM ALMOVIST: ORVAR ODD: CARL JONAS LOVE ALMOVIST, SIDAN 17

FRÅN VÅRA PROGRAM: CECILIA SIDENBLADH: EN DRAMATISK KVÄLL PÅ ABF
OM FÖRFÄLSKNINGARNA, RÄTTEGÅNGSHANDLINGARNA OCH SKULDFRÅGAN, SIDAN 19

JON VIKLUND: ALMOVIST OCH DE SVENSKA KRUSBÄRENS BETYDELSE, SIDAN 22

ALMOVISTCITAT UR SESEMANA PÅ SIDAN 10 OCH 22.

I DETTA NUMMER FUNDERAR JON VIKLUND ÖVER ALMQVISTCITAT.
VAD HAR ALMQVIST SPRÅKLIGT SETT LÄMNAT EFTER SIG AV BETYDELSE?
VILKA ÄR HANS MEST CITERADE TEXTSTÄLLEN?
VILKET ALMQVISTCITAT ÄR DET MEST LEVANDE I DAG?
FRÅGAR HAN OCH GER SIN SYN PÅ SAKEN.
- VAD ANSER VÅRA LÄSARE? SÄND IN TANKAR OM ALMQVISTCITAT TILL SÄLLSKAPET
(SE ADRESS NEDAN), GÄRNA PÅ E-POST, ALMQVISTSALLSKAPET@HOTMAIL.COM

Styrelsen 2007

Mats Hellström, ordförande
Cecilia Sidenbladh, v.ordförande
Topsy Bondeson, skattmästare,
klubbmästare
Olof Holm, sekreterare
Anders Burman
Göran Gunér

Roland Lysell
Ulla Nordin
Ulf Hellners
Petra Söderlund
Jon Viklund
Ulrika Knutsson

Medlemskap

kan erhållas genom att sätta in 150 kronor på postgiro 38 06 49-4,
Almqvistsällskapet. Vår hemsida: <http://www.almqvistsallskapet.se/>

Almqvistiana 31, 2007

Meddelande från Almqvistsällskapet ISSN 1104-9014

Redaktion: Topsy Bondeson, Anders Burman, Olof Holm, Roland Lysell
och Britt Wilson Lohse.

Detta och tidigare nummer kan beställas från sällskapets sekreterare
Olof Holm, Terapivägen 16 E, 1 tr, 141 56 Huddinge,
som även lämnar upplysningar om sällskapet, tfn 08-711 68 32, e-post
almqvistsallskapet@hotmail.com

Anders Burman

De tre kolonnerna

HAN ÄR DEN BROKIGASTE AV ALLA SVENSKA FÖRFATTARE OCH TILLIKA DEN PRODUKTIVASTE. HAN HAR SKRIVIT LYRIK, EPIK, DRAMATIK, ROMANER EN HEL LEGIO, – DE FLESTA SAMMANFATTADE UNDER ETT GEMENSAMT NAMN AV "TÖRNROSENS BOK", – RELIGIÖSA AVHANDLINGAR, FILOSOFISKA UTKAST, POLITISKA TIDNINGARTIKLAR, HISTORISKA ARBETEN, TILL OCH MED NATIONALEKONOMISKA UPPSATSER, EN MASSA KRITIKER, DIVERSE FOLKSKRIFTER, OCH HIMLEN VETE VAD ALLT!

På detta sätt beskrevs Carl Jonas Love Almqvist vid 1840-talets mitt av sin journalist- och författarkollega Oscar Patric Sturzen-Becker. Det är i flera avseenden en träffande karakteristik. Som författare och tänkare hade Almqvist onekligen en imponerande bredd. Till synes obehindrat rörde han sig från genre till genre, från det ena ämnesområdet till det andra. Det är talande att den utgåva av hans *Samlade Verk* som sedan ett drygt tiotal år tillbaka håller på att ges ut kommer att omfatta drygt femtio välmatade volymer.

Det viktigaste källmaterialet för studiet av Almqvists samhällstänkande utgörs av hans tidningsartiklar. Han debuterade som dagstidningsjournalist i januari 1839 och under de närmast följande åren etablerade han sig som en av landets flitigaste och mest uppmärksammade tidningsskribenter. I *Aftonbladet*, *Jönköpingsbladet* och andra liberala tidningar skrev han drygt 700 artiklar i vilka han med det explicita syftet att påverka samhällets utformning behandlade snart sagt samtliga sin tids mest

diskuterade kulturella, sociala och politiska frågor, däribland utbildningsväsendet, kyrkans organisation, representationsfrågan, näringsfriheten, industrialismen, arbetarklassens villkor, kvinnans sociala ställning och skandinavismen. På en mer övergripande nivå kan man emellertid säga att det framför allt var tre problemområden som han ständigt återkom till, nämligen familjelivet, kyrkan och staten. Han talade själv om dem som de tre kolonnerna, och han ansåg att samtliga dessa institutioner var i behov av grundläggande reformer. Det framkommer redan av det motto som han valde till den makulerade upplagan av *Europeiska missnöjets grunder* vid slutet av trettioåret:

*Människan fordrar frihet i
Familjeliv – Sedefrihet
i Kyrka – Religionsfrihet
i Stat – Politisk frihet
Frihet är att få leva så som Gud
inrättat en.*

Familjelivet

Av de tre kolonnerna har den förstnämnda rönt störst uppmärksam-

het i den tidigare Almqvistforskningen. Det kommer sig först och främst av *Det går an*, den lilla romanen från 1839 om två unga människor som under en resa genom Mellansverige förälskar sig i varandra och bestämmer sig för att leva ihop, utan att gifta sig med varandra. *Det går an* gav upphov till oerhört livlig debatt som det inte hade funnit någon motsvarighet till tidigare i den svenska litteraturhistorien och som skulle överträffas först i och med åttioalets sedlighetsdebatt.

För Almqvist hängde frågorna om kvinnans sociala ställning och reformeringen av familjelivet intimt samman. I sin ungdom – så som han till exempel framträder i "Vad är kärlek?" – hade han utgått från ett typiskt polaritetstänkande rörande de båda könen. Då framställde han mannen och kvinnan som i grunden olika varandra och med skilda funktioner att fylla. För mannen är huvudsaken att verka för "det helas väl" medan kvinnan med sin känsla och urskillning skall "bibehålla husligheten i sin helgd". Hon har till uppgift att ombesörja familjen, "den husliga kretsen", som är samhällets minsta grundenhet.

Tanken att kvinnan först och främst bör hålla sig till hemmets sfär var något som Almqvist senare kom att släppa. I hög grad – om än inte helt – övergav han då också den underliggande föreställningen att mannen står för allt sådant som har med förnuftet och rationaliteten att göra medan kvinnan förknippas med känslor och

natur, och han kom i stället fram till att förnuftet inte kan ses som ett manligt privilegium utan att det är fråga om någonting allmänmänskligt. Kvinnan bör därför inte hindras från att utveckla sitt förnuft och hon bör också få tillgång till allt annat som traditionellt förbundits med förnuftet, som medborgerliga rättigheter och tillträde till offentligheten. Över huvud taget menade fyrtiotalets Almqvist att det är av största vikt att kvinnans rättsliga och sociala ställning stärks. Det måste till exempel bli möjligt för en kvinna att tjäna sina egna pengar, att kunna få ett hedertligt yrke som det går att leva på.

Att parterna i ett förhållande i stort sett är ekonomiskt, socialt och politiskt jämlika är i själva verket en förutsättning för det ideala kärleksförhållandet. Kvinnan måste ha möjlighet att välja den man hon vill leva med inte av ekonomiska skäl utan av tycke och kärlek. Det band som borde förena den man och den kvinna som lever med varandra är den äkta kärleken och den själsliga överensstämmelsen. Finns bara en sådan grund är det av mindre betydelse om de båda älskande är vigda eller inte – detta är själva kärnpunkten i "Det går an-systemet".

Almqvist var väldigt kritisk mot det traditionella äktenskapet. Han menade att själva vigseln kan få förödande konsekvenser, så till vida att den i sin nuvarande form innebär att man inför Gud lovar saker som man inte vet om man längre fram verkligen kan

eller vill hålla. Har man en gång för alla bundit upp sig vid ett sådant löfte är risken bara alltför stor att man senare i livet kommer att vara tvungen att välja mellan att uppfylla löftet och bli olycklig eller följa sin inre vilja och därigenom bli brottslig. "Människan försattes i en vild strid emellan de yttre stadgade samhällsgrundsatsernas fördringar på henne, å ena sidan, och hennes sanna inre humanitet på den andra. Vilketdera skall hon lyda? Detta är livets förbannelse på jorden" (*Europeiska missnöjets grunder*).

Så skulle det inte behöva vara. Dilemmat upplöses så snart äktenskapet reformeras på ett sådant sätt att det ställs i samklang med den mänskliga naturen; ja, detta gäller inte bara äktenskapet utan alla samhällsliga institutioner. I vissa fall räcker det med smärre förändringar medan andra inrättningar är så pass förfelade att de måste upphävas helt och hållet. Det viktiga är i vilket fall som helst att institutionerna anpassas efter individerna i stället för att dessa skall tvingas leva naturvidrigt på grund av de yttre formerna. Som Almqvist uttrycker det i artikeln "Biets högsta politik", publicerad i *Aftonbladet* i april 1842, "samhället med alla sina inrättningar måste vara till för människornas bästa, och icke tvärtom".

Kyrkan

Samma kritik förde Almqvist också fram mot den samtida kyrkan - "religionen är till för människornas skull, men icke män-

niskorna för religionens" heter det i Monografien från 1844-45. Att anpassa religionen till människornas behov innebär enligt Almqvist att fortsätta och fullfölja den reformation som Luther påbörjade. Men Almqvist såg sig själv inte bara som en sann efterföljare till den tyske reformatorn utan över huvud taget som ett "organ för Guds rikes befrämjande" (*Aftonbladet* 12/9 1846). Han uppfattade sig helt enkelt som ett Guds redskap, ett verktyg för att bidra till realiserande av Gudsriket på jorden. Almqvist trodde sig ha insett hur det förhöll sig med de allra viktigaste frågorna rörande livet och det som följer härefter och ville berättat om detta för sina medmänniskor, det vill säga undervisa dem i den sanna tron och det rättfärdiga levnadssättet. Prästvigd som han var (sedan 1837) såg han det som sin uppgift att förändra människornas sätt att se på världen, låta de genomskåda det falska och nå fram till den gudomliga sanningen.

På ett sätt som påminner om de hermeneutiska idéer som tidigare hade utvecklats av bland andra Friedrich Schleiermacher, den berömde tyske teologen, önskade han med sina skrifter vidga eller förändra läsarens horisont. Så skriver han själv i ett brev till Carl Julius Lénström den 18 januari 1839, bara någon vecka efter det att han hade debuterat som dagstidningsjournalist:

MAN TYCKER VÄL EJ SÅ ILLA OM, ATT GENOM ETT POEM BLIVA FLYTTAD IFRÅN SIN HORISONT UPP TILL EN NY, OM MAN BLOTT ÅTER SEDERMERA FÅR KOMMA TILLBAKS TILL SIN EGEN FÖRRA HORISONT IGEN. MEN ATT BLI SÅ BORTFLYTTAD, ATT MAN ALDRIG MER KOMMER TILLBAKS: ATT, MED ETT ORD, BLI OMSTÖPT; DET TYCKER MAN ÄR FÖRFÄRLIGT, OHARMONISKT, OCH DET VÄRSTA AV ALLT. JAG GÅR UT PÅ, ATT EFTER ALL FÖRMÅGA SÖKA OMSTÖPA, FÖRVANDLA FOLK IFRÅN SKEN-MÄNNISKOR OCH DERAS SKEN-HARMONI (SOM JAG, GUNÅS, ALLTFÖR VÄL KÄNNER OCH EJ VILL GIVA 4 ÖRE FÖR), TILL VERKLIGA MÄNNISKOR, MED HIMMELSK HARMONI.

I ljuset av detta skulle hela Almqvists författarskap kunna läsas som ett uppfostringsprojekt i Guds och mänsklighetens namn, och utan tvivel fungerade den personliga tron som en drivkraft för honom på 1840-talet. De politiska, sociala och allmänskulturella idéer som han med en sådan enträgenhet argumenterade för hänger nära samman med hans starka, innerliga Gudstro.

Almqvists religionsuppfattning var egentligen ganska enkel. I centrum stod Bibeln och Kristi kärlekslära. Han tog helt till sig den nytestamentliga synen på Gud som idel kärlek och det därmed sammanhängande dubbla kärleksbudskapet: uppmaningen att över allt annat älska Gud men att därjämte även älska sina medmänniskor. Och precis som Luther menade han att Bibeln skall vara den absoluta auktoriteten inom kristendomen. Evangeliernas framställning av Kristi levnad och lära borde vara den självklara utgångspunkten för varje kristen. bekännare, inte kyrkan, traditionen eller dogmer av olika slag.

Utan tvekan kan man slå fast att Almqvists religiösa tro inte var den statskyrkliga, utan att han var en företrädare för den så kallade religiösa liberalismen. Trots att han knöt an till Luther och rent av lät prästviga sig var han – särskilt under sin journalistiskt verksamma period – ytterst kritisk mot den statskyrkliga dogmatismen liksom mot dess hierarkiska struktur och inomvärldsliga maktsträvanden. Den så kallade prelaturen, det vill säga det högre prästerskapet, hade han inte något som helst till övers för. Visserligen medgav han att denna inrättning precis som katolicismen hade spelat en högst betydelsefull roll i historien, men samtidigt underströk han att den numera inte har någon reell funktion att fylla. Då den inte heller har något som helst stöd i Bibeln borde hela institutionen avvecklas.

Åren kring 1840 förde Almqvist en veritabel kampanj mot prelaturen, som han tillsammans med börsaristokratin kallade "parasitväxter, eller hudsjukdomar på nationen" (*Aftonbladet* 20/7 1842).

Mot denna föraktliga prelaturställde han det så kallade lägre prästeståndet, bestående av kyrkoherdar, skolmästare och många andra som i enlighet med Kristi lära arbetar för vanliga, enkla människors bästa och som i motsats till prelaturen inte har några politiska maktambitioner.

Det var Almqvists fasta övertygelse att kyrkan och prästerskapet inte borde ha något med politiken att göra, och att det bästa vore att kyrkan helt frigjordes från staten. Ty lika litet som det behövs någon prelatur behövs det någon statsreligion, utan de står och faller med varandra. Det enda som krävs för att den sanna religiositeten skall utvecklas är trosfrihet, det vill säga varje människas rätt att närma sig Gud förutsättningslöst utan dogmer eller andra yttre hinder.

Staten

Som redan framkommit exkluderade Almqvist inte religiositeten från politiken, utan han utgick tvärtom hela tiden från den religiösa erfarenheten och hämtade inspiration från den kristna läran. På så sätt utgör hans tro och religionsuppfattning en viktig bakgrund till hans politiska tänkande. I Almqvists samhällstänkande finns det en föreställning som i större utsträckning än någon annan färgar av sig på hans övriga idéer och reformsträvanden, en föreställning som han inte så ofta explicit uttryckte men som i hög grad bestämde hans ställningstaganden i olika konkreta politiska

frågor och hela tiden fanns med som en fond gentemot vilken han uppfattade olika skeenden i samtiden. Det är föreställningen att historien har en tydlig riktning och i stort sett innebär förnuftets och frihetens successiva förverkligande. Den djupt troende Almqvist delade sin tids allmänna framstegsoptimism och föreställde sig att vi i det längre perspektivet ofrånkomligen går mot ljusare tider, att Guds plan med mänskligheten sakta men säkert håller på att realiseras. Det finns med andra ord ett *telos* med allting, men varken på det universella eller på det politiska planet sade Almqvist särskilt mycket om hur han tänkte sig att målet ser ut.

Däremot pekade han på vissa enligt hans mening lika nödvändiga som uppenbara tendenser i den historiska utvecklingsprocessen. När det gäller de politiska och sociala förhållandena uppfattade Almqvist den demokratiska utvecklingen som ofrånkomlig. Vad man än tycker om det så kommer demokratin att gå segrande fram, som en obönhörlig kraft. "Folkets annalkande till Makt" kan inte hindras, konstaterar han i *Jönköpingsbladet* den 18 oktober 1845. Med demokrati förstås här i första hand inte en specifik styrelseform, utan det åsyftar snarare samhället i dess helhet, ett samhälle präglad av social jämlikhet och en demokratisk samhällsanda. Denna föreställning om demokratin och dess ständiga utvidgande för tankarna till Alexisde Tocqueville,

vars inflytelserika studie *La démocratie en Amérique* (1835–40) vid början av 1840-talet översattes till svenska under titeln *Om folkväldet i Amerika*. I likhet med Erik Gustaf Geijer tog Almqvist starka intryck av den franske samhällstänkaren, som han vid olika tillfällen också åberopade, exempelvis i artikeln "Allmänna valens rättsgrund", publicerad i *Jönköpingsbladet* den 29 juni 1847:

MAN KAN SÄKERT SÄGA MED TOCQUEVILLE, ATT DEN SOCIALA BILDNINGEN OAVLÄTLIGT I VÅR TID OCH SEDAN LÅNGT TILLBAKA GÅR I EN RIKTNING TILL DEMOKRATI; OCH ATT DETTA SKER MED EN SÅDAN MAKT, ATT DET PÅ INTET SÄTT I VÄRLDEN KAN HINDRAS, EMEDAN DET ÄR ALLDELES DETSAMMA SOM MÄNNISKOORGANISMENS EGEN UTVECKLING TILL STÖRRE OCH RENARE FÖRNUFTIGHET.

Att det demokratiska utvecklingsförloppet på det stora hela är ofrånkomligt, att riktningen är obeveklig, hindrar inte att demokratins successiva förverkligande är möjligt att påverka. På den nivån är de enskilda aktörernas agerande och den samtida politikens utformning i själva verket av avgörande betydelse. Om den demokratiska utvecklingstendensen motverkas är risken överhängande att det hela kom mer att sluta i revolution, så som det gjorde i Frankrike 1789. Vill man undvika en sådan våldsam revolution gäller det därför att successivt förbättra samhällsförhållandena genom sociala och politiska reformer.

Almqvist argumenterade för reformer inom praktiskt taget alla samhällsliga områden, men det var ett spörsmål som han ägnade mer tid och möda åt än något annat, och det var representationsfrågan, det vill säga försöken att få till stånd en reform av den svenska riksdagen. Han menade att det framför allt fanns två brister med den samtida ständsriksdagen: dels att den lämnade alltför många samhällsmedborgare ickerepresenterade, eftersom de inte inkluderades i något av de fyra stånden, dels att representanterna för de olika stånden i många fall inte var valda utan tillsatta av egenskaper som börd eller tjänst.

Detta var den vanliga kritiken mot ständsriksdagen, som Almqvist långt ifrån var den förste att föra fram. Vid den här tiden fanns det ett allmänt missnöje med den rådande riksdagsordningen. Under 1800-talets lopp hade ståndsideologin så att säga blivit ifrånsprungen av verkligheten. Därför var det många som ansåg att en representationsreform var nödvändig, även om det rädde delade meningar om vilket parlamentariskt system som var att föredra. På det stora hela betraktade Almqvist den norska enkammarriksdagen som förebildlig, men vid vissa tidpunkter kunde han också acceptera en tvåkammarriksdag. Han ansåg tydligen att det var viktigare att en reform som avskaffade den gamla ständsriksdagen över huvud kom till stånd än att den nya riksdagsordningen var helt tillfredsställande.

Det avgörande var att det som skall representeras i riksdagen inte är stånd eller klasser utan enskilda medborgare. Helst skulle Almqvist vilja se att varje medborgare hade rätt att göra sin röst hörd genom val av ombud som företräder ens åsikter och ståndpunkter i riksdagen. Idealet är den demokratiska föreställningen om allmänrösträtt: varje person skall ha rätt att i parlamentariska val medbestämma samhällets utformning.

Å andra sidan var Almqvist mycket väl medveten om att vissa temporära begränsningar måste göras. Tiden var ännu inte mogen för en helt genomförd demokrati. Han talade om de inskränkningar i valrätten och valbarheten som varje samhälle "på grund av tidevarvets temperatur, finner nödigt att utsätta" (*Aftonbladet* 29/3 1844). Så fastän den konsekvent genomförda demokratin, med enkammarriksdag och rösträtt för såväl tjänaren som kvinnan, framstod som det långsiktiga målet för Almqvist, ansåg han att det inte skulle vara rätt att genomföra det i hans egen samtid. långsiktiga målet för Almqvist, ansåg han att det inte skulle vara rätt att genomföra det i hans egen samtid.

Demokratiutvecklingen förstod han som en utdragen process där man måste ta ett steg i taget. Den historiska utvecklingen – och därmed också den fortlöpande demokratiseringen – jämförde han med en kedja där varje länk är nödvändig, varför man inte kan hoppa över ett utvecklingsstadium och gå direkt till ett annat.

I stället skall utvecklingen vara organisk och ske i successiva etapper. "Vi befinna oss nu i nittonde seklet. Oss tillkommer följaktligen att i detta sekel taga ut det steg, som utgör den saknödvändiga fortsättningen, *den nya länken för vår tid*, i den förutvarande Sociala bildningskedjan" (*Aftonbladet* 12/8 1844). Samhället skall reformeras, inte revolutioneras.

Almqvist sökte på detta sätt finna en skärningspunkt där ett för ögonblicket praktiskt genomförbart förslag kunde stödjas utan att han för den skull behövde rucka alltför mycket på sina principer. Det kan ses som ett exempel på hur han inte bara drömde om det utopiska samhället, om hur ett på jorden förverkligat himmelrike skulle kunna te sig, utan att han också sökte visa på vägen dit. Så vid sidan av det så framträdande utopiska draget i Almqvists tänkande finns det vid den här tiden en strävan efter konkretion, en vilja att påverka här och nu. Utopin konkretiserad till en politik i sak.

Tankarna i artikeln, som går tillbaka på ett föredrag som hölls i Jönköping den 18 oktober 2003 arrangerat av Viktor Rydbergs museum, har därefter vidareutvecklats i boken Politik i sak. C.J.L. Almqvists samhällstänkande 1839-1851 (Symposion 2005).

SESEMANA SJUTTONDE SPELET 8

*O DU MITT ÄLSKADE HUS, VARUTI JAG DRUCKIT OCH ÄTIT
SÅ MÅNGA LYCKLIGA DAR – O DU MITT ÄLSKADE HUS,
DIG JAG SÄLJA EJ VILL: HURU MYCKET ÄN NÅGON I VÄRLDEN
SKULLE BETALA DÄRFÖR, DIG JAG SÄLJA EJ VILL!*

*SÅ GJORDE SESEMAN ELEGISK VERS, OCH DET RIMMAT ÄNDÅ; NÄMLIGEN SÅ ATT PENTAM-
ETERNS SLUT FULLT FALLER IN MED HEXAMETERNS BÖRJAN.*

Olof Holm

I Almqvist sällskap De första 25 åren 1981–2006

ALMQVISTIANA # 31 | 2007

Vassa repliker, flammande tal, lärda tirader, juridiska klurigheter, svettpärlor, kraftfulla in- och utfall och en publik som ömsevis stönade, applåderade och förfasades. Det var den 21 februari 1983 och debatten åskade och blixtrade efter Stig Jägerskiölds föredrag om "Love Almqvist och 1851 års drama". I kvällsmörkret den där programaf-tonen gick nog de flesta hem och tänkte: Så skönt att Stig Jägerskiöld hade bevisat Almqvists oskuld! Få hade stött den ende opponenter, Lars Krumlinde. Stämningen mot Krumlinde var t.o.m. hätsk. En programaf-ton i Almqvistsällskapets historia. De personlitterära sällskapen var för tjugo år sedan inte fler än ett drygt dussin. Deras styrelser var professorstäta och deras verksamhetskärna vetenskap och textutgivning. Sedan dess har de litterära sällskapen expanderat som en stark folkrörelse; antalet är nu cirka 120. I de nya sällskapen

blandas lärt och lekt. Almqvistsällskapet, som bildades 1981, hör till de första i den nya stora ruschen.

Det hade förekommit flera ansatser till att bilda ett almqvistsällskap, bl.a. av Alf Sjöberg, regissör till 50-talets teaterhistoriskt viktiga Almqvistuppsättningar på Dramaten. Ett annat, det slutligen framgångsrika, utgick från Litterära unionen, där bl.a. författaren Marianne Linder, bibliotekarien Gun Ursing och Swedenborgspastorn Olle Hjern var medlemmar, spelade en viktig roll. Hjern träffade författaren Folke Isaksson, som förmedlade kontakten med metal-larbetaren och hembygdsforskaren Egon Lindholm från Almqvists hemkommun Upplands Väsby. Tillsammans med andra intresserade bildade de en kommitté med Hjern som samlande namn. Den 28 november 1981, på Almqvists födelsedag, konstituerades säll-

skapet och kommittén fick som interimistisk styrelse ett år på sig att utarbeta stadga och förbereda val av en permanent styrelse.

Vid årsmötet 1982 valdes professor Karin Westman Berg till ordförande (ordförande 1982-84). Hon ledde sammanträdena med entusiasm och kunde vid sammankomster-na brista ut i Songes. Pastor Olle Hjern blev vice ordförande, fil.mag. Olof Holm sekreterare och antikvarie Topsy Bondeson klubbmästare och skattmästare. Sällskapet antog en stadga där Isaksson formulerade mål- och syftesparagraferna:

SÄLLSKAPETS MÅLSÄTTNING ÄR ATT BIDRA TILL KÄNNEDOMEN OM CARL JONAS LOVE ALMQVISTS VERK OCH PERSON, HANS TÄNKANDE OCH HANS VISIONER.

SÄLLSKAPETS SYFTE ÄR ATT MEDVERKA TILL:

- *UTGIVANDE AV SKRIFTER AV OCH OM CARL JONAS LOVE ALMQVIST*
- *ATT UNDERSTÖDJA ALMQVISTFORSKNINGEN*
- *ATT STIMULERA INTRESSET FÖR ALMQVISTS LITTERÄRA OCH MUSIKALISKA VERK I UNDERVISNINGEN PÅ HÖGRE OCH LÄGRE NIVÅER SAMT INOM FOLKBILDNINGEN*
- *ATT VERKA FÖR BEVARANDET OCH VÅRDEN AV ALMQVISTS HANDSKRIFTER OCH ANDRA ALMQVISTMINNEN ELLER DOKUMENT*
- *ATT UTGE EN BULLETIN ELLER ÅRSSKRIFT ÄGNAD CARL JONAS LOVE ALMQVIST*

Vad skulle man heta? "Almqvist-sällskapet" ansågs föra tanken till nakenliv - att "almqvista"! Men det längre "Carl Jonas Love Almqvist Sällskapet" ansågs trots allt för otympligt. Almqvist behöver väl inga förnamn?

Vid starten frågade tidningarna om den politiske radikalen eller den swedenborgske mystikern skulle färga det nya sällskapet. Styrelsen menade dock att i Almqvistsällskapet skulle råda inte blott en Almqvistuppfattning

eller inriktning. Mystikern och samhällsdebattören är en person. En annan fråga som diskuterades var om sällskapet skulle vara "vetenskapligt" eller "populärt"? En mötespunkt för amatörer och professionella litteraturvetare, tyckte styrelsen. Men båda frågorna ligger latent under verksamheten och ger den spänning. Hur skulle man utforma verksamheten? Med den bredd som är Almqvists fanns det ingen brist på idéer: utgivning av texter av och om Almqvist, medlemsbulletin, föredrag, besök på teaterföreställningar (med tillfälle att

möta regissör och skådespelare efter föreställningen), konserter, visningar, seminarier, exkursioner, läsecirklar, debatter, resor etc.

Gun Ursing skapade och entusiasmerade läsgrupper. En läsgrupp består av fem-sex medlemmar, som ungefär en gång i månaden träffas hemma hos varandra för att läsa Almqvist. Tanken är att man inte läser mellan träffarna - det har moderna människor inte tid med - utan man i

dkar högläsning av ett verk träff efter träff tills man läst ut verket. Naturligtvis samtalar man varje gång om det lästa och så förtär man något enkelt. Tre-fem grupper har under årens lopp varit i gång samtidigt. En text är vart år gemensam för alla grupperna och på våren träffas alla gruppernas medlemmar och hela sällskapet för att samtala om årets lästa bok efter en inledning av en inbjuden föreläsare. Grupperna utgör ett nätverk inom sällskapet och har ofta fungerat som en kärntrupp vid programsammankomsterna.

I törnrosens tid, på försommaren, samlas sällskapet till en *parentation vid Almqvists grav* på Solna kyrkogård för att höra en inbjuden gäst tala. Dessa tio-minuters anföranden är ofta starkt personliga. Författare som Harald Forss och Marianne Linder har läst egna dikter, Peter Curman talade om sina möten med Almqvist alltsedan barndomens almqvistlek på Antuna, Ingrid Elam berättade om sina morbida möten med Bremen och Almqvists sista tid där. Anita Björk har läst ur *Amorina* och *Drottningens juvelsmycke*. Andra parentatorer har bl.a. varit Agneta Pleijel, Sivar Arnér, Ingrid Sjöstrand, Tua Forsström, Ylva Egg-ehorn samt styrelsens ledamöter.

Nära ett månghundraårigt päron-träd i trädgården vid Antuna med utsikt mot stora törnrossnår inom fårhagen bjöd husets härskarinna, den 90-åriga fru Birgitta Curman, på hemlagad körsbärssaft.

Sällskapet flockades runt henne då hon med en ungdomlig vitalitet berättade om Almqvist och hans barndomshem. Sällskapet hade inlett den långa raden av *exkursioner och utflykter* i Almqvists spår i geografin och året var 1984.

Få, om någon, svensk författare har så skildrat den svenska topografin som Almqvist. Han reste mycket och stimulerades av sina möten med olika bygder. Hans fantasi befolkade landskapet och hans idéer och visioner om ett bättre samhälle satte dem i rörelse. Så blev det litteratur. Man kan använda Almqvist som en kunnig, känslig och exakt ciceron.

På Fagervik i Finland, i västra Nyland, visades 1985 sällskapet runt i den herrgård där Love var informator i familjen Hisinger, vars bibliotek han katalogiserat. Sällskapet har sedan rest i spåren av Almqvists liv och texter: Upplands-Väsby och Sollentuna 1984, 1993 och 1998, Värmland 1984, 1992 och 2004, *Det går an* 1986, Danderyd 1987 och 1998, *Tre fruar i Småland* 1988, *Baron Julius K** 1989, Täby 1994, *Målaren* 1995, *Kapellet* 1997, Siggesta 2000. Mycket återstår att upptäcka. Ett sällskap ägnat åt Almqvists kan inte avstå från att resa i hans spår.

Särskilt glädjande var det att närvara vid invigningen av Almqviststugan i Graf, Åmotfors i Värmland 1984. Forstmästare Rudolf Fabricius-Hansen hade uppspåret den flyttade stugan och återfört den till dess ursprungliga plats. Projektet stöddes av bankkamrer Harry Nyqvist, en annan

lokalpatriot och almqvistkännare, och båda sökte och fann finansiärer. Förvaltarna, hembygdsföreningen Köla stämma, håller stugan öppen om sommaren och ger utrymme för teater och föreläsningar.

Även stadspromenader i Stockholm är exkursioner. En av de mera spektakulära var när vi under den nyfikne styrelsemedlemmen redaktör Claes Hooglands ledning kunde besöka Almqvists sista bostadshus på Stora Nygatan 21 i Stockholm och vandra igenom de privatbostäder – numera två – som en gång beboddes av Wendela Hebbe. Var exakt Almqvist själv bodde i huset är dessvärre inte känt.

Den bulletin som stadgan föreskriver blev Meddelanden från Almqvistsällskapet och första numret kom 1982. Sedan det femtonde numret 1994 heter den *Almqvistiana*. Den utkommer en eller två gånger per år. Tongivande redaktörer som lagt ut riktlinjer har varit bl.a. styrelseledamöterna och radiojournalisterna Claes Hoogland (1983-87) och Marianne Lindström (1987-95). Numera är redaktionen en grupp om cirka fyra styrelseledamöter. *Almqvistiana 11* innehöll programmet för utgåvan av Almqvists Samlade Verk, vilket sedan något omarbetades och blev projektets editionsprinciper. Nummer 23-24 var ett dubbelnummer, som samtidigt var Skandinaviska Swedenborgssällskapets medlemsskrift. Numret gjordes i två versioner med olika omslag och olika notistexter, medan huvudartiklarna var gemensamma för de

båda tidskrifterna. Samarbetet gav en ekonomisk grund för att göra ett vackrare nummer med omslag i färg och professionell layout. I övrigt har *Almqvistianas* yttre varit mycket enkel och anspråkslös.

Stadgan ålägger styrelsen att initiera och stödja forskning om Almqvist. Därför har sällskapet anordnat *seminarier*. 1987 hölls ett seminarium om Almqvist och bilden. Året var ett veritabelt Almqvistår med tre doktorsavhandlingar om Almqvist och ytterligare en med Almqvist som en av flera huvudpersoner. Fyra nyblivna doktorer talade, Horace Engdahl och tre som senare skulle inträda i styrelsen: Cecilia Sidenbladh, Ulla Nordin-Lönner och Roland Lysell. En femte föreläsare, Rudolf Fabricius Hansen, kunde inte själv närvara, utan hans anförande blev uppläst.

Inom jubileumsåret avhölls ett seminarium på Biskops-Arnö kring Almqvist pedagogen och journalisten. 1999 höll sällskapet symposium på Hanaholmen i Finland med fördrag om Almqvistreceptionen, bl.a. Almqvist i Finland, Almqvist dramatikern, skämt och allvar hos Almqvist

Tvåhundraårsjubileet 1993 var en kraftmätning för sällskapet. Hur firar ett sällskap sin 200-åring tillräckligt för att motsvara festföremålets storhet? Sällskapet och dess styrelse kunde inte ensamma leda all verksamhet under jubileumsåret. Sällskapet påtog sig istället rollen av samordnare och bjöd in kulturinstitutioner

såsom de stora teatrarna, Riksställningar, Kulturrådet m.fl. Sällskapet ordnade självt 30 program det året, och minst 100 ytterligare program anordnades av andra arrangörer. Dessa rymdes alla under det paraply som sällskapet satt upp och bar en gemensam logotyp, designad av och skänkt till jubileet av Lennart Mörk, scenografen bakom Sjöbergs *Amorina* på Dramaten och jubileumsutställningen på Nordiska museet 1966. Dramaten arrangerade en stor Almqvistläsning från morgon till kväll från källare till vind och Operan satte upp Lars Runstens opera *Amorina* med Solveig Faringer i huvudrollen. Faringer publicerade f.ö. ett almqvistcitrat om dagen i *Svenska Dagbladet*. Andra aktiviteter var sällskapets egen föreläsningsserie. Året sjöd av Almqvist.

Sällskapet finner det angeläget att ge ut en serie böcker, *Almqviststudier*, för att bereda Almqvistforskningen, främst artiklar och uppsatser, en väg till intresserade läsare. Fram till idag har fyra volymer utkommit: del 1, *Carl Jonas Love Almqvist: konstnären, journalisten, pedagogen*, innehåller seminarieföredragen från Biskops-Arnö, del 2 är professor Lars Burmans (sällskapets ordförande 1998-2001) monografi *Tre fruor och en mamsell. Om C. J. L. Almqvists tidiga 1840-talssromaner*, del 3 *Carl Jonas Love Almqvist: diktaren, debattören, drömmaren: föreläsningar och essäer* innehåller föredragen från Hanoaholmen och del 4 är den senare

styrelseledamoten Jon Viklunds doktorsavhandling *Ett vidunder i sitt sekel. Retoriska studier i C.J.L. Almqvists kritiska prosa 1815-1851*.

Den almqvistiska katastrofen – så benämns misstanken om hans giftmordsförsök och förskingring och hans landsflykt. För eftervärlden är nog det faktum att hans texter inte kommit ut i en samlad utgåva ändå en större katastrof; personen Almqvist får ursäkta vårt intresse för författaren Almqvist.

Under den dynamiske bokförläggaren Per A Sjögrens ledning (sällskapets ordförande 1984-96) samlades i mars 1985 ett symposium i Vitterhetsakademiens lokaler för att ventilera förutsättningarna för en utgivning av *Samlade Verk*. Bonniers hade på 1920-talet gjort ett ofullbordat försök. Seminariedagens morgon var dessutom tidningarna fulla av artiklar om en kris i nationalutgivandet av Strindbergs samlade verk. Trots eller tack vare de förskräckande spåren andades symposiet en avvaktande optimism och sällskapet gav en kommitté bestående av Per A Sjögren, Bertil Romberg, Börje Räftegård, Johan Svedjedal och Olof Holm i uppdrag att utreda frågan. Lösningen blev ett alexanderhugg.

Utgivningen görs av Svenska Vitterhetssamfundet efter de linjer sällskapets kommitté dragit upp. Svenska Vitterhetssamfundet har en långvarig utgivningsverksamhet bakom sig och lagerhåller dessutom hela sin utgivning sedan hundra år. Den gröna serien i utgivningen av *Samlade Verk* är

Utgivningen görs av Svenska Vitterhetssamfundet efter de linjer sällskapet kommitté dragit upp. Svenska Vitterhetssamfundet har en långvarig utgivningsverksamhet bakom sig och lagerhåller dessutom hela sin utgivning sedan hundra år. Den gröna serien i utgivningen av *Samlade Verk* är strikt vetenskaplig och originalstavad. Kommentrarapparaten är sparsam och berör varianter, ordförklaringar, textkritisk kommentar, kort forskningsöversikt och sparsam inledning. Parallellt utger Gidlunds förlag en vit modernstavad utgåva i urval, *Skrifter*, utan textkritisk apparat och varianter. Denna modell ger en stor fördel gentemot andra utgåvor som under stor vanda och med tveksamma resultat försöker förena modernstavat och vetenskapligt.

Delredaktörer ederar en eller flera volymer under överinseende av huvudredaktören. Förste huvudredaktör var Bertil Romberg med Johan Svedjedal och Lars Burman som biträdande. Från 2005 är Svedjedal huvudredaktör med Lars Burman och styrelseledamoten Petra Söderlund som biträdande. Romberg var själv den flitigaste av delredaktörerna (8 volymer) och hans argusögon garanterade konsekvens och god hastighet i utgivningen. Efter trettio år har 18 av totalt cirka 60 volymer utkommit. Någon omotiverad brådska har utgivningen inte, utan det viktiga är ett lagom tempo och noggrannhet. Under arbete ligger f.n. ytterligare ett tiotal volymer.

Om några decennier har den almqvistiska katastrofen undanröjts.

Som ett förarbete till *Samlade Verk* utkom 1989 *Journalistik I-II*, en stor urvalutgåva av Bertil Romberg på initiativ av Per A Sjögren. Den presenterades med Jan Myrdal och Folke Isaksson i diskussion om Almqvist som radikal i sin tid. Anita Björk, Irene Lindh, Måns Westfelt och Björn Granath läste ur boken. Programmet var ett samarrangemang Dramaten, Gidlunds förlag och Författarförbundet. I skrivande stund arbetar sällskapet med en utgåva av ett urval av Bertil Rombergs centrala uppsatser kring Almqvist.

Sällskapet har även anordnat *läsningar på Dramaten* av *Araminta May*, *Den sansade kritiken*, *Purpurgreven*, *Texter från landsflykten*, *Colombine*, *Ramido Marinesco* och *Sviavigarmal*. Dramatenskådespelarna med Irene Lindh som sammanhållande person tycker om att läsa Almqvists texter. Måns Westfelt är en flitigt återkommande recitator.

Irene Lindh sjöng för första gången vid ett program i sällskapets regi 1989. Andra som sjungit för sällskapet har varit Solveig Faringer och Iwa Sörenson. De har alla givit ut skivor med Almqvistsmusik och i sällskapets regi givit många konserter. Lindh, Westfelt och Faringer är hedersledamöter.

Att leva Almqvist? Ja, det är det många som gör faktiskt. En av de mest konsekventa var "Petra",

borgerligt namn Ebba Pettersson, gallerist och beskyddare av unga konstnärer, som hade *Svenska fattigdomens betydelse* som sin bibel. Med självklarhet blev hon en av sällskapet's hedersledamöter. Testamentariskt förordnade Petra att *Svenska fattigdomens betydelse* skulle utges. Bertil Romberg skrev en inledning och Folke Isaksson ett efterord.

Nuläget då? Den nuvarande ordföranden, nyss avgångne landshövdingen i Stockholms län Mats Hellström (ordförande sedan 2001), har konstaterat att de bygder Almqvist huvudsakligen beskriver eller låter handlingen utspelas i sammanfaller tämligen väl med länets gränser. I Sollentuna bidrog sällskapet under två år i en Almqvistfestival, ett försök att samla den unga kommunen kring dess störste författare.

En hemsida har skapats. Vid årsmötena lagar klubbmästaren arsenikfri havresoppa och annan Almqvistanknuten mat.

Senaste utflykten var en stadspromenad i Stockholm i spåren efter *Smaragdbruden* och kvällen avslutades med att ett amatörsällskap under Birgitta Lübeck spelade scener ur romanen, och sällskapet räknar med att under 2007 sätta upp en genomdramatiserad stadspromenad genom Stockholm.

I samarbete med ABF i Stockholm har sällskapet presenterat några långprogram: *Den nye Almqvist*, där unga forskare diskuterade sin bild av Almqvist,

Tintomara, ett samtal med Tintomara-uttolkarna Siv Sterner, Anita Björk och Stina Ekblad, *Författare och journalist*, ett samtal om Almqvist och hans nutida kollegor, samt 2006 ett seminarium kring skuldfrågan. Sällskapet hade beställt en handskriftsundersökning av kvarlevor från anklagelseakten mot Almqvist 1851 och experten Frank Leander håller det för troligt att Almqvist gjort sig skyldig till förfälskning. Med utgångspunkt i anföranden om tiden och handskriftsundersökningen mynnade kvällen ut i en "rättegång"; som åklagare uppträdde samme Krumlinde som stod ensam 1984 och försvarsadvokat var Gunnar Balgård. (Se vidare Cecilia Sidenbladhs artikel i detta nummer.) Skuldfrågan engagerar alltså och är ibland ett viktigt incitament till Almqvistintresset. Almqvist lever.

Röster om Almqvist

Oscar Patrick Sturzen-Becker (Orvar Odd)

Carl Jonas Love Almqvist

Så hava dessa dissonanser alla,
som vilt sig bröto mot varann, omsider
sin lösning funnit, och sin harmoni!
Den store mästern, som vi Döden kalla,
har reda bragt i dessa inre strider
och ro i denna jättefantasi.

Så dog han biltog från den gamla Norden
och ingen vänlig hand hans öga lyckte,
ej till farväl en hemlandston han fick.
Som stormen, då den drager över jorden,
titaniskt allt han en gång med sig ryckte,
som den att dö i fjärran rymd han gick.

Jag stod på stranden, när den sista gången
från Sveriges kuster han sin kosa styrde
på guds försyn i vida världen ut.
Orkanen tjöt – jag minnes än den sången –
kring bog och reling skyhögt vågen yrde,
allt för min blick försvann i skum till slut.

Det lilla seglet blott, det purpurröda,
jag då och då såg dyka upp, likt flammen
utav en brand som andfädd flämtar till.
Från denna scen jag slet mig lös med möda.
Det var en hel romantisk dikt, trängd samman
inom ett nötskals rymd, om du så vill.

Sen dess – o, medan livets afton skymmer,
att stappla fram på stigar icke kända,
att treva efter lyckans stängda dörr –
vad liv av prövningar och av bekymmer,
vad daglig kamp, och därtill vad måhända
bland allt är bittrast: minnet utav förr!

Vad tragedi!... Dock nu – en tuva gömmer
den gamle mannens stoft, hans levnads saga
är slagen som en pärmebok igen,
och snart allt detta, medan månen drömmar
och solens hästar över fästet jaga,
skall vara blott ett glömt "för länge sen".

Men vad hans snille byggt med djärva tankar.
med konstrikt bildverk, fria fantasier,
hans skaldskaps dristiga arkitektur,
förblir liksom en trollvärld, där man vankar
i mystiskt dunkel, skumma svärmerier,
betagen, fångslad – knappt man själv vet hur.

Och denna diktens park, med labyrinter,
med djupa grottor där kaskaden brusar –
vild romantik, allt på hans eget sätt –
blir kvar, en lustgård mitt i Nordens vinter,
där sällsam fågelsång ditt öra tjusar
och sällsam färgprakt målar höjd och slätt.

Oscar Patrick Sturzen-Becker (1811-69), känd under pseudonymen Orvar Odd, presenterades i samband med sin "dagsvers" om Almqvist som nybliven regementspastor i förra numret av *Almqvistiana*. Här återges hans på en gång lediga och inklämmande minnesdikt efter vännen och kollegan Almqvists död i Bremen den 26 september 1866. Sturzen-Becker bodde då åter i Helsingborg där han genom vänners försorg byggt sig ett hem, Villa Canzonetta, och ägnade sig åt journalistik och litterärt arbete samt sin stora hobby rosenodling.

I dikten anknyter Sturzen-Becker till det dramatiska dygn 18-19 juni 1851, då Almqvist under sin flykt undan rättvisan uppsökte honom i Helsingborg och gömde sig hemma hos honom. Almqvists oro för upptäckt blev allt större, när Aftonbladet ankommed underrättelsen om att han försvunnit från Stockholm, och Sturzen-Becker har berättat att Almqvist bad honom att uppsöka stadens borgmästare för att utröna om någon häktningsorder hade utfärdats. När Sturzen-Becker återkom till sin bostad, fann han dörren låst, och när han tagit sig in genom en bakdörr, hittade han Almqvist dold bakom stenarna till en ned-riven kakelugn, eftersom denne hade trott att det varit två personer som kom och antagit att den ena var polis. Sturzen-Becker hjälpte honom att vid tretiden på natten få en båtlägenhet över till Helsingör, och det blev en äventyrlig seglats, eftersom det blåste full storm. I Köpenhamn tog Almqvist fö kontakt med en av deras gemensamma skandinavistiska vänner, *Fædrelandets* redaktör Carl Ploug, innan han

via Roskilde fortsatte till Bremen för vidare befordran till New York. Dikten är liksom den i *Almqvistiana* 30 hämtad ur Ture Nermans utmärkta Sturzen-Becker-volym *Min fattiga sångmö* från 1944.

Lennart Hedwall

Från våra program

Cecilia Sidenblad

En dramatisk kväll på ABF om förfalskningarna, rättegångshandlingarna och skuldfrågan

Var Almqvist en förslagen psykopat som bedrog och försökte mörda sin åldrige vän von Scheven? Eller hade Almqvist som han själv hävdar lånat ut pengarna till tredje man mot hög ränta, och därefter råkat ut för en komplott iscensatt av etablissemangen? Skyldig eller oskyldig? Ord står som vi vet mot ord, åsikt mot åsikt, övertygelse mot övertygelse.

För att ge vanliga läsare möjlighet att ta del av källmaterialet i Almqvisträttegången har Almqvistsällskapet med ekonomiskt bistånd av Svenska akademien låtit renskriva protokollen från polisförhøret och de båda rättegångarna mot Almqvist. Den flera hundra sidor långa handskriften som förvaras på Kungl. biblioteket har tolkats av FK Christina Wijkmark. Tanken är att rättegångsprotokollen i sinom tid skall ingå i Almqvists Samlade verk, men det lär dröja. Tills vidare ligger de ute på sällskapets hemsida - www.almqvistsallskapet.se

Både polisförhørsprotokollet och rättegångsprotokollen är avfattade på ett svårtillgängligt språk. Eftersom jag har satt mig

in i protokollen har jag tagit mig före den grannliga och oanat omfattande uppgiften att "översätta" protokollen till modern svenska; de ges ut tillsammans med vissa brev och tidningsartiklar som en populärutgåva på Ellerströms förlag i början av 2007.

Nidteckning föreställande Almqvist i *Folkets Röst*.

För att låta olika åsikter komma till tals, och för att bredda bilden av Almqvisträttegången anordnade Almqvistsällskapet den 2 oktober 2006 ett seminarium i samarbete med ABF.

Thomas von Vegesack inledde med att placera in Almqvisträttegången i reaktionens tid. Vegesack berättade om angreppet på Lars Johan Hierta i Folkets Dagblad och den dom som föregick Almqvists "flykt" – Vegesack vill sätta citationstecken kring "flykt" eftersom han inte håller för osannolikt att Almqvists kontakter med Arbetarföreningen och de eventuella hemliga förbindelser han hade med revolutionära grupper söderut kan vara en förklaring till Almqvists plötsliga avresa, som alltså inte alls skulle vara en flykt undan rättsvisan.

Därefter redogjorde Johan Hirschfeldt för brottmålsförfarandet vid domstolarna på 1850-talet. Den legala bevisteori som härskade i det svenska rättsväsendet vid den tiden sade att ingen kunde bli dömd för ett grovt brott annat än på grund av eget erkännande eller om brottet kunde bevisas av två ojäviga vittnen – därav Krigshovrättens dom som lämnade målet "åt framtiden då den kan uppenbar varda".

Åsa Nilsonne, psykiater och deckarförfattare, hade fått frågan om Almqvist var psykopat, och drog in publiken i en interaktiv lekfull undersökning om huruvida Almqvist uppfyllde sju kriterier på social personlighetsstörning – vilket han gjorde. Detta innebar dock ingalunda att han var skyldig, underströk Nilsonne som också i egenskap av deckarförfattare påpekade att förgiftningsförsöken med arsenik var uppseendeväckande klumpigt utförda. Statens Kriminaltekniska Laboratoriums handskriftsexpert Frank Leander

berättade därefter om den undersökning av bevismaterialet som Almqvistsällskapet låtit honom utföra. Att fastställa att det var Almqvist som skrev de falska reverserna åt von Scheven, daterade den 3 juni 1851 och undertecknade O Almgren, har alltsedan polisundersökningen varit en av svårigheterna i målet. Leander håller för troligt att det var Almqvist som skrev dubbelreversen, liksom de två anonyma brev som undersöktes – med reservationen att laboratoriet har ringa erfarenhet av 1800-talshandstilar.

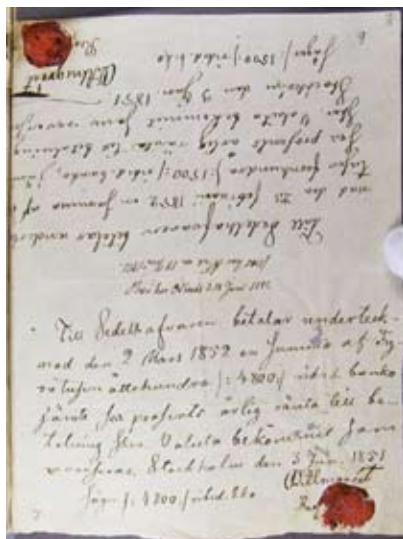
Karikatur i Folkets Röst av J. J. von Scheven.

Inläggen varvades med läsning av scener ur min egen dokumentära pjäs Skyldig/icke skyldig, en beställning av Dramaten som baseras på rättegångs-protokollet. Skådespelarna Irene Lindh och Måns Westfelt kommenterade motsägelser som framkommer under polisförhören, medan Hans Henriksson gjorde polismästarens roll och Margaretha Byström

på ett halsbrytande vis gick in och ut i de olika vittnesrollerna. Olof Holm deltog i läsningen med att ge röst åt officiella bulletiner.

Efter paus blev det rättegång med Johan Hirschfeldt som "domare". Lars Krumlinde som sedan decennier hävdat Almqvists skuld agerade "åklagare" och drog upp punkt efter punkt i rättegångsmaterialet som han ansåg överbevisade Almqvist. "Försvarsadvokaten" Gunnar Balgård hävdade att Almqvist var offer för en komplott, iscensatt av etablissemanget. Dock var Almqvist fortfarande formellt skyldig von Scheven pengar när han flydde från landet, ansåg Balgård.

Någon dom över Almqvist avkunnade nu inte hovrättspresident Hirschfeldt, han lämnade än en gång saken åt framtiden då den kan uppenbar varda. Dock ansåg sig i efterhand såväl åklagaren Lars Krumlinde som försvarsadvokaten Gunnar Balgård ha avgått med segern.

Dubbelreversen - den enda av de "Almgrenska" reverserna som finns kvar bland rättegångsmaterialet. Vart har de resterande tre dubbelreverserna tagit vägen, kan man undra. Texten på den rättvända reversen: "Till Sedelhafvaren betalar undertecknad den 2 Mars 1852 en summa af Fyratusen åttahundra (4800:) Riksd:r banco, jemte sex pro-sents årlig ränta till betalning sker. - Valuta bekommit, som reverseras. Stockholm den 3 Junii 1851. Säger (4800:) Riksd:r b:ko. C. J. Almqvist Reg (Sigill)". Observera att ordet "procent" är felstavat. Namnteckningen O Almgren är ändrad till CJL Almqvist. Under namnet står "Reg"..., resten av ordet täcks av sigillet - men under sigillet är inget skrivet, enligt SKL:s undersökning. Foto Marcus Andræ, SKL.

SESEMANA TRETTONDE SPELET 23

JAG HÅLLER MYCKET AV EN LITEN KALV,
SOM MUNTERT DANSAR OM PÅ ÄNGENS GRÖNSKA.
HAN SYNS Knappt VIDARE I VÄRLDEN ÖNSKA,
HAN ÄR SÅ NÖJD HÄR UNDER HIMLENS VALV;
OCH DOCK KAN HÄNDA NORNORNA EJ HONOM SKOLA GIVA
EN GÅNG SÅ MYCKET SOM EN DAG ATT FÅ EN OXE BLIVA.

Jon Viklund

Almqvist och de svenska krusbärens betydelse

En författares skrivna ord har ofta en förunderlig förmåga att anta ett eget liv bortom dennes kontroll. De flesta uttryck lämnar visserligen aldrig den bokliga omgivning för vilken de skapades: där föds de och blir kvar, endast betydelsefulla genom sin plats i den omkringliggande texten, om ens det. Men andra uttryck lyckas av olika anledningar leva vidare. De citeras för att skapa nya betydelser i andra sammanhang. Orden lämnar sin ursprungsort och måste därför obönhörligen förstås på ett nytt sätt. Oftast vill man dock hålla kvar vid förbindelsen till källan varifrån man tagit orden; med citatet vill man utnyttja ordens lyskraft, låna auktoritet från den aktuella författaren, eller tvärt om använda orden för att kasta ett löjets skimmer över densamma. Vissa språkliga uttryck tilldelas det ärofulla ödet att helt lämna förbindelsen till författaren, de blir "bevingade", som det heter, flyger alltså obehindrat från talare till talare, obekymrade om vem som först yttrande orden.

Carl Jonas Love Almqvist tillhör den skara av svenska för-

fattare som har lämnat efter sig ett levande litterärt arv. Denna artikel – som ursprungligen var en parentation vid Almqvists grav, nu omarbetad¹ – kommer ur några frågor som jag ställde mig om detta "levande arv". Vad har Almqvist språkligt sett lämnat efter sig av betydelse? Vilka är hans mest citerad textställen? Vilket Almqvist-citat är det mest levande i dag? Det första spørsmålet låter sig inte besvaras i en handvändning och det skulle krävas ingående undersökningar för att nå fram till ett rättvisande svar. Men sen blir det en aning enklare, och på den sista frågan infinner sig svaret snabbt. Det mest använda Almqvist-citatet kan ju inte vara något annat än de välkända orden från Amerikamanuskriptet *Om svenska rim*: "blott Sverige svenska krusbär har". Detta citat har, tycks det, ingen verklig konkurrent. Hur kommer det sig? Hur citeras dessa ord? Och varför har så få uttolkare – mig veterligen ingen alls, om man nu söker efter en analys av dikten som helhet – ägnat den aktuella dikten i *Om svenskarim* någon uppmärksamhet

het? Det finns alltså all anledning att också gå tillbaka och läsa ursprungstexten bakom detta det vanligaste Almqvistcitatet.

Almqvists mest citerade

Så vad av Almqvist har integrerats i vårt samtida språk och tänkande? Det uppenbara måste först sägas. Det är mycket svårt att få grepp om sådana spridningseffekter. Vårt språkbruk och våra intressen ändras dessutom hela tiden; vad som framstår som en författares vackraste och mest tänkvärda yttrande i en tid har i en annan förlorat sin glans. Att söka svaret i diverse ordspråkssamlingar är därför vanskligt. I Arvid Ahnfeldts samling av bevingade ord från 1879 finns exempelvis två Almqvistcitat i den svenska avdelningen: "Så jag målar, ty det roar mig att måla" (*Ramido Marinesco*) och "Två ting äro hvita: oskuld och arsenik" (*Drottningens Juvelsmycke*).² Om det senare i någon mån lever vidare måste nog det förra citatet – säkert omtyckt som en l'art pour l'art-devis decennierna kring sekelskiftet – betraktas som relativt dött i dag. Vad man i stället är hänvisad till (och det har onekligen både för och nackdelar) är att göra sökningar på internet: titta på tidningstext, bloggar och annat elektroniskt publicerat material.³

Efter ett antal timmar framför datorn konstaterar jag att Almqvist faktiskt försvarar sin plats såsom en levande författare i dag. Att forskningen visat ett stor intresse för Almqvist var ingen nyhet, men dessutom finner man

att han frekvent åberopas på såväl ledar- som kultursidor, och han förekommer också i alla möjliga andra sammanhang: privata hemsidor, chattforum och så vidare. Fyra verk har en särställning: Svenska Fattigdomens betydelse, *Det går an*, *Drottningens Juvelsmycke* och *Songes*. De första två hämtar man dock sällan citat från; de lever i kraft av sina idéer. Gör man en rent kvantitativ sökning på möjliga toppkandidater till mest citerade Almqvisttext får man fram följande topp-fem-lista (det fetstiltta anger den mest aktiva delen av citatet):

- 1) "Blott Sverige **svenska krusbär** har" (*Om svenska rim*)
- 2) "Tintomara! Två ting äro vita – **oskuld – arsenik**" (*Drottningens Juvelsmycke*)
- 3) "Varför är den goda dum. – Varföre den kloka ond. – **Varföre är allt en trasa** –" (*Ormus och Ari-man*)
- 4) "**Lycklig du är och säll / himlen dig har i kväll**" ("Du går icke ensam", *Songes*)
- 5) "Lär dig därför en konst av höjden: nämligen, **att hata brottet, men älska brottslingen**" (*Livets hjälp*)⁴

Det sist placerade citatet är något av en bubblare, och det finns flera andra anförda ställen som kan konkurrera om dess plats. T.ex. finner man av och till "svenska fattigdomens betydelse" citerat

som en isolerad fras. Den kan användas självständigt som ett uttryck för enkelheten i svensk formgivning, eller – med politisk udd – som ett sätt att antyda en gammal svensk tradition av *isolering-sromantik*, exempelvis då i fråga om Sverige och EU. Det intressanta med "hata brottet, men älska brottslingen" är att det, liksom nummer ett, verkligen lever ett eget liv, mer så, tycks det, än nummer två och tre på listan. Man kan visserligen säga att Almqvistorden bär lånade vingar: han har ju utgått från Augustinus uttryck "cum dilectione hominum et odio vitiorum", vilket fritt brukar översättsas som "hata synden och älska syndaren". Med den almqvistiska formulering används orden ofta som ett uttryck för en allmänt liberal kriminalpolitisk hållning, dock med mer eller mindre mått av vård som idealbehandling. På exempelvis Kristdemokraternas hemsida används den almqvistiska devisen i betydelsen att brottslingar ska straffas hårt (samhällets sätt att fördöma straffet), men efter strafftiden ska den dömdes ses som skuldfri (älska brottslingen). Vi har då förstås kommit en bra bit från ursprungstanken hos Almqvist, som var att brottslingen är sjuk och därför i första hand ska botas, inte straffas.⁵

Att citera svenska krusbär

Vad kan man då säga om listans etta: "blott Sverige svenska krusbär har"? Efter en snabb genomgång av materialet finner

man två huvudsakliga sätt att citera. Det första är att utgå från ordens neutrala, bokstavliga betydelse för att i överförd mening skapa ett slående uttryck i det nya sammanhanget. Man kan då, som Mikael Wiehe gör vid ett tillfälle, säga att "blott Sverige svenska krusbär har, att det finns något som kan kallas svensk kultur, svensk musik och en unik svensk historia".⁶ Vanligare är den slentrianmässiga användningen av orden "svenska krusbär" tillsammans med de olika ordlekar som kan produceras därur i diverse sammanhang utan att någon möjlig eventuell almqvistisk innebörd läggs i orden; citatet har alltså fått egna vingar och används många gånger utan att författaren nämns. Om man vill vara sträng kan man likna det vid ett ogräs som sakta tagit över alla vackra rosor som Almqvist har sått i vår litterära tradition. Inte minst redigerare på tidningar ser just många möjligheter till ordvitsar som kan hämtas från citatet: "blott Sverige svenska landsortshotell har", skriver man i en reseguide; "blott Sverige svenska snusläppar har" eller "bott Sverige svenska skatter har", skriver man på ledarsidor; eller "blott Grekland grekisk feta har", som en journalist diktar angående en dom i Europadomstolen. Och finns det någon matjournalist som inte har använt orden när turen har kommit till krusbären på sommaren? Men där hejdar man sig förstås inte: "blott Sverige svenska lingon har", "blott Sverige

svenska äpplen har”, osv. osv. Orden har kort sagt blivit en levande resurs i språket, om man nu vill använda det positivt laddade ordet ”levande” i dessa fall. Förbindelsen till författaren är i vart fall mer eller mindre avbruten.

Den andra användningen av citatet utgår ifrån att det ska förstås ironiskt. Många skribenter tycks vilja tillskriva dessa Almqvists ord betydelser som är angelägna för vår tid och använder dem då ofta satiriskt och samhällskritiskt. En kulturjournalist på Helsingborgs dagblad skriver om svenskheten, och irriterar sig på att man så ofta missbrukar och missförstår Almqvists diktrad. ”Det är viktigt att påminna om”, skriver han, ”att det rör sig om satir riktad mot självförhärligande nationalism.”⁸ I det digitala, allmänna uppslagsverket Wikipedia beskrivs orden på ett liknande sätt: ”Endast Sverige svenska krusbär har är ett uttryck som används om överdriven och kanske något naiv uppskattning av det som har med den egna gruppen att göra”. De två exemplen illustrerar en betydelse som säkert har vunnit hävd hos en del språkbrukare. Men hur grundad är betydelsen i Almqvists ursprungstext?

Mot en krusbärssymbolik?

En läsning

Dikten om de svenska krusbären har, liksom flertalet av dikterna i *Om svenska rim* ett rikt mått av nonsens. I manuskriptet beskriver författaren dessa som inte mycket mer än illustrationer av olika rim- och versformer; ja i sig själva är det rent av ”dålig” poesi, låt vara att någon i det fiktiva sällskapet tycker sig ”höra någonting inunder”. Per Mårtenson, som gjort den stora undersökningen av Amerikamanuskriptet, karakteriserar dikterna som ”ickepoesi”, men en poesi där dikterna endast är formellt parodiska och där i regel det mest triviala, i likhet med Almqvists poesi-i-sak-poetik, blir det mest betydelsefulla.⁹ Dikterna i det stora manuskriptet är verkligen såsom litterära texter i hög grad en blandning av nonsens och allvar (även om långt ifrån varje dikt lever upp till den poetik som Mårtenson skisserar). Vanligen utgörs dikterna av strunt, men där målas också emellanåt Almqvists personliga öde med en sorgsen ton, och där antyds ibland större meningssammanhang genom tematiska och symboliska korrespondenser till Almqvists tidigare författarskap.¹⁰ Samtidigt får läsaren alltid den påminnelsen genom dikternas utformning som säger att allt endast är lek, eller rimövningar. Kan man ta krusbärsdikten på allvar och samtidigt läsa den på dess lekfulla villkor? Låt oss, för nöjes skull, som Almqvist skulle ha sagt, titta närmare på dikten:

VEM ÄR VÄL DEN PÅ JORDENS VIDA RYMD, SOM NJUTIT SMAKEN
AV KRUSBÄR OCH AV STORA, SÖTA, RÖDA STICKELBÄR,
OCH SOM HÄRVID EJ ROPAT UT: JAG ALDRIG SMAKAT MAKEN!
MOT DET EN SKEPPSLAST DUMMA APELSINER INTET ÄR.

SJÄLV POMERANSER

JAG FÖGA ANSER.

VAD BJUDER OSS UPPRIKTIGT AFRIKA?

VAD VISA KAN AMERIKA?

VAD ASIEN? VAD ALLT EUROPA?

JAG TROTSAR ÖPPET ALLIHOPA.

MEN SKANDINAVIEN – DET ÄR ALLADAR!

BLOTT SVERIGE SVENSKA KRUSBÄR HAR.

Utan tvivel präglas dikten av skämtets och ironins tillspetsade grepp, och man kan konstatera att författaren här använder flera komiska, retoriska figurer, som utmärker merparten av dikterna i *Om svenska rim*. Påfallande är de dråpliga och fantasifulle rimmen, framkallade av konseljens oerhörda vördnad inför rimmet i allmänhet som kanske det mest poetiska i poesin.¹¹ Ett annat grepp är användningen av det som inom retoriken kallas amplifikation, att så att säga stilistiskt förlora sig i ämnet, vilket i Almqvistdikterna ofta handlar om att utvidga tanke-tråd och känsla till överdrifter. Ett tredje grepp handlar om berättarperspektivet i dikterna och sammanstötningen mellan det triviala och det allvarliga. Den aktuella diktens berättare utmärks uppenbarligen av en viss distanslöshet, som får honom att göra ett utfall mot apelsiner i allmänhet, som alls inte tycks kunna jämföras med de söta stickelbären, och därefter leder honom att utmana – och trotsa – hela världen. I många fall slutar dikterna i *Om svenska rim*,

den muntra tonen till trots, i ett elegiskt tonfall, men i den aktuella dikten låter slutsatsen snarare triumferande. Som ofta är fallet med humor i litteratur, får detta verkningsmedel läsaren att undra över intentionen hos författaren: är texten allvarligt menad eller ironiskt? Tittar vi närmare på diktens komposition finner vi en för Almqvist typisk rörelse i texten: från det stora perspektivet till det lilla, sakliga, och sen tillbaka till de stora vyerna, varpå Almqvist landar i en aforistiskt formulerad slutsats. Diktjaget tar sin utgångspunkt i den vida rymden och zoomar sen snabbt in på bären. Närmare bestämt på krusbär och stickelbär, två sorter som vi nog trodde var en och samma sak (ett sätt att lösa rimflätningen: stickelbär / är?). Sedan går författaren vidare med att bilda en motsats mellan å ena sidan stora söta citrusfrukter och alla andra yppiga frukter från all världens hörn, och å den andra sidan de skandinaviska krusbären, som han till sist ställer i första rummet.

Möjligen bör man till en del förstå denna dikt från det sakligas utgångspunkt. Krusbären togs in i Sverige på 1600-talet och var under 1800-talet den mest odlade bärsorten i Sverige. Dessa bär hade en betydligt mer framskjuten ställning än i dag. Under detta århundrade tycks det ha rått en fullkomlig krusbärsfeber i Sverige. Man importerade en lång rad sorter från England, och på herrgårdarna kunde man se stora röda bär växa upp, ibland så stora som plommon.¹² Att döma av ett par handböcker i ämnet tycks krusbären rent av ha tillerkänts en viktig roll i nationens naturhushållning. I *Fullständig anvisning att begagna krusbär till mångfaldiga näringsämnen* (1848) inleder t.ex. den anonyma författaren med att betona krusbärsbuskens "mångfaldiga nytta". Manualen visar sen hur bären kan användas som medicin, torkade, syltade, i inläggning, i soppa, i sås, som stuvning, kräm, mos, bakelser, vin, och så vidare.¹³

Bör man lägga någon symbolisk betydelse i uppdelningen som Almqvist gör mellan apelsiner, pomeranser och liknande storslagna frukter som världen å ena sidan har att erbjuda, men som inte vanligen sågs i svenska hem, och de "svenska" krusbären å den andra? Döljer sig inte därigenom i dikten samma slags motsättning som den kända motsättningen i *Svenska Fattigdomens betydelse* mellan den yppiga sydländska törnrosen och den svenska blekare nyponrosen? Nu kan man invända att dessa möjliga referenser inåt törnrosmys,

teriet inte låter sig formuleras i de trevligt småputtriga, långgrandiga ibland nonsensartade samtal som förs under herr Hugos ledning i *Om svenska rim*. Rickard Furumo, som i regel är den som för oss in till Almqvists inre litterära kammare, är ju inte ens närvarande. Men nämns han ändå inte i början av det väldiga manuskriptet? Jo, hans frånvaro kommenteras, och han är frånvarande med ursäkten att han måste vara hemma och sylta – krusbär! – inför den instundande vintern.¹⁴ Så kanske krusbären är en viktig symbol i sig trots allt, om än endast på ett indirekt sätt. Som jag har antytt så finns i dikten något som liknar törnrossymboliken; ordet stickelbär kommer sig dessutom av att busken har taggar. Alla som känner till krusbär är också bekanta med dess håriga – ja, *taggiga* – yttre. Och under detta hårda, fattiga skal gömmer sig ett sötsyrligt, rikt inre. Även om detta gränsar till övertolkning får man nog hålla med om att den eventuella krusbärsymbolen rent formellt liknar törnrossymbolen.

Oavsett vilken symbolisk laddning man lägger i krusbären så måste det stå klart att dessa bär har en betydelsefull historisk förankring. Vi kommer sist till poemets sista rad. Kan man koppla samman den självvironiska ansatsen i dikten med de symboliska betydelser som antyds? Poängen i dikten är uppenbarligen inte att endast Sverige krusbär har, utan att endast Sverige *svenska* krusbär har. Rent retoriskt har meningen alltså en tautologisk.

implikation, för vad skulle man kalla de svenska bären om inte svenska? Raden fungerar, såsom många viktiga textställen hos Almqvist, som ett slags vändkors: vi tycks vara tvingade att välja mellan en ironisk och en ickeironisk läsart. Det är nonsens och trivialt, men det ligger också en 'egentligare' och mera grundläggande mening under där krusbären blir sinnebild för något djupt, unikt svenskt. Om man skulle dubbelprojicera dessa läsarter skulle dikten framträda som varken ett skämt eller som en nostalgisk blick på det i grunden svenska, utan som båda dessa saker samtidigt, nämligen som en beskrivning av det nordiska eller som det svenska som den paradoxalt rika fattigdomens land, på samma sätt som i *Svenska Fattigdomens betydelse*, en av nyckeltexterna i författarskapet.

Om man emellertid inte har mycket till övers för sådana verkcentrerade tolkningar, så kan man insistera med frågan vad den avslutande diktraden då betyder. Det ligger nära till hands att med hela dikten som fond tolka raden som att vi längtar mest efter de saker som vi inte längre har tillgång till, en tolkning som onekligen också har en biografisk resonansbotten. Eller så framhärdar man i att diktjaget säger något om det typiskt svenska – det är ju trots allt en nödvändig sanning att endast Sverige har svenska krusbär. Det finns naturligtvis också skäl att hävda den ironiska läsningens giltighet: diktens komiska grepp och överdrifterna skulle kunna tala

för att författaren vill rikta ett löjes skimmer över antaganden om det förträffliga med Sverige. Mot alla dessa tolkningar finns dock vägande invändningar. Det är endast utifrån vår kunskap om författarens belägenhet i exil som vi kan anföra den första tolkningen. Den andra tolkningen skär sig mot den skälmska tonen som i sin helhet präglar dikten. Och den tredje tolkningen förefaller likaså ansträngd, utan något vidare stöd i dikten som helhet: man har svårt att se att nationalismen är något framskjutet tema i dikten; dessutom har man från ett författarcentrerat perspektiv svårt att bortse från Almqvists svenskhets- och skandinavismvurm som präglat hela författarskapet och rimmar illa med den ironiska tolkningen.

Kan man dra någon slutsats, slutligen, av denna diskussion? Almqvists rad "blott Sverige svenska krusbär har" tycks besitta en sådan betydelsepotential att den låter sig användas i alla möjliga sammanhang. Samtidigt är det uppenbart att dessa ord ges en innebörd som har endast en vag täckning i dikten. Det lilla poemet om krusbären tillhör av allt att döma till den merpart av dikter i Om svenska rim som är ironiskt skrivna och över huvud taget inte lånar sig till säkra tolkningar. Men detta är förstas inget man ska sörja över. Almqvist vore säkert helt nöjd med att denna diktrad, utkastad i exilen utan någon verklig läsare i närheten, nu lever vidare i läsarnas fantasi.

Noter

1 Tal vid Almqvists grav, den 11 juni 2006.

2 Arvid Ahnfelt, Bevingade ord. Våra allmännaste citat efter utländska och svenska källor (Stockholm 1879), s. 327. Man kan sedan följa utvecklingen genom Pelle Holms Bevingade ord (första upplagan 1939) och den senare Bevingat (2000), redigerad av Birgitta Helsing m.fl. En annan sorts lexikon är Citatboken (1967), som dock snarare vill vara en resurs för att hitta citat än redovisa vilka citat och bevingade ord som används; den tvåspaltiga redovisningen av Almqvistcitat uppgår till sju täta sidor. Mer talande för vilka citatresurser som används i dag är möjligen de många nätbaserade verken. Se t.ex. <http://www.livet.se/ord> och www.aforism.nu.

3 Sökningen har gått till på följande sätt. Först har jag gjort en bred sökning på "Love Almqvist", varigenom jag har fått en ganska god bild av vilka textställen hos Almqvist som är vanligast i webbpublikationer. Jag har sen skilt ut ett tiotal kandidater till det mest använda Almqvistcitatet och gjort sökningar på dessa citat (i olika utformning). Anförande av titlar på dikter och andra verk räknades inte som citat.

4 Citaten står i tur och ordning att finna i följande Almqvistutgåvor: 1) Sesemana, s. 223, 2) Samlade Verk 6, s. 154, 3) Samlade skrifter 13, s. 231, 4) Samlade skrifter 14, s. 89, 5) Samlade skrifter 14, s. 201.

5 Kristdemokraternas hemsida: <http://www.kristdemokraterna.se/Skolarbete/VarPolitik/Rattssamhalle.aspx>. Almqvists syn på brottslingens problem utreds i den tidiga uppsatsen Om brottsligt behandling. Se även Livets hjälp, varifrån det aktuella citatet kommer. Det ska sägas att Almqvist med "brottsling" ofta syftar på något mer än endast människor som bryter mot lagen. I Livets hjälp talar han om "samfundstillståndet" i allmänhet, där det förekommer last och allmänt moraliskt förfall av olika art (=brott); och det kommer på alla "starka" goda krafter att hjälpa upp de "svaga".

6 Wiehes hemsida: http://www.mikaelwiehe.se/wiehe_o_sateliterna.htm.

7 Citatet är vanligt i boktitlar. Jfr t.ex. Sex, såpor och svenska krusbär, Leif Furhammar (Stockholm, 2006), Svenska krusbär: en skrift om strukturomvandling och näringsklimat, Jan Edling (Stockholm, 2002), Svenska krusbär: en historiebok om Sverige och svenskar, Björn Linnell (m.fl. red.)

(Stockholm, 1995), Guacamole och svenska krusbär: en ambassadörs matminnen, Peter Landelius (Stockholm, 1991), Svarta krusbär: en minnesbok/Kjell Sundberg (Stockholm 1980), Blott Sverige svenska krusbär har, Gunnar Mattsson (Malmö, 1963) Ännu vanligare är Almqvistcitatet som rubrik på uppsatser och artiklar; en snabb genomgång av de första 50 träffarna på citatet ger redan ett tiotal artikelrubriker.

8 Ledare i Helsingborgs Dagblad, 28/12 2005: http://hd.se/opinio/2005/12/28/svenska_krusbaer_och_danska_1/.

9 Se Per Mårtensons Stilstudier i Carl Jonas Love Almqvists exilförfattarskap (Stockholm 2005), s. 177-192 och passim. "[H]öra någonting inunder", citerat från Mårtenson, s. 88.

10 Roland Lysell har i anknytning till en dikt i Om svenska rim gjort gällande att det är i detaljen som man finner de stora meningsmananhangen hos exilförfattaren Almqvist. Se Lysells artikel "Detaljen hos Carl Jonas Love Almqvist", i Detaljen – tekstanalysen og dens grænser I (Roskilde 1999), s. 197-206. Sesemana-dikternas relation till Almqvists tidigare författarskap diskuteras också hos Mårtenson.

11 Mårtensson diskuterar detta, s. 193-201. Frågan är dock öppen hur man ska uppfatta konseljens upphöjning och fascination för rimmets: är det en helt och fullt seriös undersökning som pågår i fiktionen? Särskilt intressant är Almqvists upptagenhet med s.k. identiska rim, eller "autorytmer", som Almqvist kallar dem; se Mårtenson, s. 130-132.

12 Lena Israëlsson, Handbok för köksträdgården: odla grönsaker, kryddor och bär (Stockholm 2000), s. 423. Inger Ingmanson, Svenska bärboken (Stockholm 2004), s. 46-47.

13 Se också den akademiska avhandlingen Kort beskrifning om stickel- eller krusbärsbuskars ans och nytta (Åbo 1757), som både diskuterar krusbärsbuskens beskärning och allmänna nytta.

14 Se Per Mårtensons inledning till Sesemana, s. 19.